

A francia nyelv tanítása

az Értékközvetítő és Képességfejlesztő Programban

SZ.TÓTH GYULA

Francia nyelvi tanítási programunk kimunkálása 1981-ben a „képességfejlesztő iskola” kutatási-fejlesztési program részeként kezdődött az Oktatókutató Intézetben, illetve iskolai gyakorlóterepen. 1989-től az értékközvetítő és képességfejlesztő (ÉKP), illetve nyelvi-irodalmi-kommunikációs (NYIK) programmal alternatív változatban, majd 1993-tól önállóan is az iskolák rendelkezésére áll. A fejlesztőmunka során elkészült egy 12 évfolyamra szóló tananyagrendszer. Ez a tananyagrendszer egy három részből álló programegyüttes alapja, amely a következőképpen épül fel: 1. 1-4. év: 6-9 éves kor, kezdő-alapozó (Téléphant-Élévision, niveau 1); 2. 5-8. év: 10-14 éves kor, középhaladó (Correspondances, niveau 2); 3. 9-12. év: 15-18 éves kor, haladó (Correspondances, niveau 3). Most a középhaladó (niveau 2) anyagot mutatjuk be.

A fejlesztés elvei, lépései

A francia nyelvi középhaladó program elkészülte és a tantárgyi fejlesztőmunka megkezdése között viszonylag sok idő telt el. Eközben – külföldön is, itthon is – 1980-tól jelentős változások történtek az idegennyelv-tanításban. Ezek közt érdekes jelenségre irányítja rá a figyelmet Guy Capelle, a francia nyelvet tanítók körében Magyarországon is ismert jeles francia szakember. Capelle elemzése szerint a nyelvtanítás metodológiájában a nyelvtan háttérbe szorult, s a kommunikáció meg a játékosság került előtérbe. Korábban is mindig egy-egy módszer volt meghatározó (mint például a grammatizáló-fordító módszer), majd a játékosság bizonyult ilyennek. Az elmúlt tíz évet azonban ebből a szempontból egyre inkább működőképes programokat metodikai sokszínűsége jellemzi.

Hazánkban is felgyorsultak az események az idegennyelv-tanítás terén. Például míg a nyolcvanas évek elején még a szakma is alig foglalkozott a kisiskoláskori nyelvtanítással, az utóbbi öt évben jelentősen megnőtt azoknak a száma – köztük az egykori ellenzőkkel is, akik szinte csak erre esküsznek. Kinyílt a világ Magyarország előtt: a nyelvkönyvek áradata zúdult be hozzánk, ami különösen az angol és a német nyelvkönyvekre jellemző, de a franciában is van választék. Sokan nem tudnak ellenállni a szép és csábító – s nem olcsó divatnak, és válogatás nélkül „fogyasztanak”: úgy használnak és ajánlanak egy-egy tankönyvet, programot mintha mondjuk fogpasztareklámról lenne szó. Mások óvatosabbak, megnézik az árát, bele is lapoznak, kíváncsiak a tartalomra, az ismeretkörokre, a szerkezetre, a metodikára.

Mi ez utóbbiak közé soroljuk magunkat. A fejlesztőmunka során igyekeztünk mind nagyobb mennyiségben feldolgozni a hazai és a külföldi szakirodalmat: az elemzés sok hasznos gondolatot, ötletet hozott elő, melyek célszerű felhasználását nem nélkülözhetjük. Ugyanakkor programunk több vonatkozásban sajátosnak tekinthető: az értékközvetítő és képességfejlesztő program keretei között jött létre, s annak alapján igyekszik integrálni a magyar gyermek számára hasznosnak és szükségesnek ítélt ismereteket és tevékenységi formákat. A munkát a nyolcvanas évek elején kezdtük, nem számítva az azt megelőző előtanulmányokat, kísérleteket. Tizenhárom év után jutottunk el odáig, hogy a középhaladó programot is befejezhettük. Ez azt jelenti, hogy átnyújthatunk egy olyan programegyüttest, amely a kisiskolás kortól (Téléphant-Élévision kezdő-alapozó)

tizennégy éves korig (Correspondances középhaladó) felhasználható. A két összefüggő program nem egyetlen módszerre épül, hanem a programban futó egyes tevékenységek tanítására, az ismeretek közvetítésére igyekeztünk kiválasztani a megfelelő módszert. Így például a beszédfejlesztés folyamatában, a tevékenységtől függően, egy-egy tanítási-tanulási szakaszban alkalmazzuk a játékosságot, a kommunikációs vagy éppen a grammatizáló-fordító eljárásokat. Hasonlóan jártunk el az olvasástanításban a globális és a szintetikus módszer alkalmazásával.

Felvetődhet a kérdés, hogy miért kellett minderre tizenhárom év. Akkoriban nem voltak alternatív programok, a pedagógiában kevesen vállalkoztak fejlesztésre, s engedélyt is ritkán adtak rá. Mi is – különösen az elején – alig találtunk elszánt társakat. (Később jelentősen kibővült a fejlesztők köre.) Az elkészült részanyagokat ki kellett próbálni a gyakorlatban is. A nyolcvanas évek végén bekövetkezett társadalmi változások nagyobb reményt adtak a szervezett, átlátható fejlesztési menetrendek kialakítására. Ami szervezettel és anyagilag is egyaránt értendő. A kiadás – a kiadók létezése, támogatásuk – átalakuló helyzete is lassította a menetet.

Végül 1992-ben a koncepciózus Pedagógus Szakma Megújítása Projekt, a maga nagy ívű pályázati rendszerével, s az azt lebonyolító, jól szervezett akciójával felgyorsította a francia program életét. A munkálatokat a rugalmas alapítványi forma is nagymértékben segítette. Mind több munkatársat nyertünk meg a fejlesztés számára, közöttük régebbi szakírókat, tankönyvszerzőket, s olyan fiatal kollégák dolgoztak is, akiket mi „fedeztünk fel”. A közreműködő pedagógusok általános és középiskolában, illetve a felsőoktatásban tanítják a francia nyelvet vagy az irodalmat*.

A francia program tulajdonképpen jó „ürügy” arra, hogy a francia kultúra értékeinek közvetítésével – a közoktatásban – hozzájáruljunk a tanulók személyiségének formálásához. Így talán nem meglepő az az elgondolásunk, hogy a középhaladó program tanításához annak kezdő-alapozó előzményén keresztül vezet az út. Azaz, szeretnénk a francia nyelvet tanítók figyelmét a két haladási szint anyagában rejlő egész felé irányítani. A haladó program szerves folytatása a kezdőnek, szerkezetében, pedagógiai módszereiben a tanítási-tanulási folyamatok folytatódnak, bővülnek, illetve magasabb szintre emelkednek. A kezdő programban „elvetett egy-egy témacsíra” a haladóbb szint anyagában kiteljesedik, más összefüggésben jelenik meg: a tanítási módszerekkel, a tanulók nyelvi és gondolkodási képességeinek magasabb fokán, újabb fejlesztési lehetőségek adódnak. Természetesen a szerkezet és a tartalom terén számos eltérés is van a kezdő és a középhaladó program között. A programcsomag elemei nem egy-egy haladási szint köré szerveződve „állnak össze”, a taneszközök az egész, úgynevezett középhaladó szakaszra szólnak. A középhaladó szakasz valós ideje úgyis a tanítási körülmények függvénye. A tanítási szakasz folyamatrendszerét, benne a különböző tevékenységi formákkal, ismeretekkel, taneszközökkel, követelményekkel és időtényezőkkel, a tanterv jelzi. Ehhez természetesen különböző módszertani eljárások kapcsolódnak. Mindezekről a *Pedagógiai útmutató* egyes fejezeteiben részletesen szólnunk.

A Pedagógiai útmutató átfogja az egész középhaladó programot, magába foglalja a tantervben leírtak tanítását, a taneszközök felhasználását. Nem a tanterv szerkezetéhez igazodik annyiban, hogy nem az ott jelzett haladási szakaszok szerint tagozódik: az egyes fejezetek – a tevékenységek menetét követve, a tanításukra fordított időtartam egészére kiterjedve – tartalmazzák a vonatkozó módszertani eljárásokat. Ezzel is szeretnénk hangsúlyozni a tanítási-tanulási tevékenység folyamatjellegét. Így talán jobban követhetők az útmutatások, akkor is ha a programot különböző körülmények (iskolatípus, iskolafokozat, életkor stb.) között alkalmazzuk. Az egyes tevékenységek tanításának és a taneszközhasználat leírásakor – a megfelelő fejezetekben – kitérünk az időtényezőkre, azaz jelezzük, hogy az adott tananyagrészt melyik haladási szakaszban miként kezeljük. Erről részletes táblázatot közlünk a tanterv *Tevékenységek indításának időrendje és tanításuk hangsúlyos pontjai* című fejezetében.

Programunk nem osztályhoz, nem iskolafokozathoz – s mint fentebb jeleztük: nem is évfolyamhoz – kötött, amit a haladási szint megjelöléssel is hangsúlyozni kívánunk. Azt egy kezdő-alapozó kurzus után, elsősorban 10-14 éves kor között, az általános iskola felső tagozatán, valamint a kisközműben célszerű alkalmazni, ám egy-egy tevékeny-

ség- és ismeretegyüttes (pl. a nyelvtan, az irodalom, a civilizációs ismeretek tanítása), a vonatkozó taneszközökkel, hasznos kiegészítője a középiskolai programoknak. Bizonyára sok nyelvtanárnak először a középhaladó program kerül a kezébe, s odáig a nem kezdő anyagon keresztül „visz az útja”. Nekik is azt javasoljuk, hogy – utólag – feltétlenül ismerkedjenek meg a kezdő program egyes részeivel. A kezdő programban – kivált a pedagógiai útmutatókban – sok olyan háttérismeretet adunk közre, amelyek megalapozzák a „középső szint” pedagógiáját, megadják az egyes tevékenységi formáknak és az ismeretek tanításának az – elméleti és módszertani – értelmezési kereteit, segítik a program célkitűzéseinek – és a szerzők szándékának – megvalósítását!

A fentiekkel talán sikerült érzékeltetni, hogyan alakult a középhaladó program sorsa, időben, térben, s az emberi viszonylatokat illetően. A tananyag, a taneszközök tartalma a nyelvet tanítókon keresztül juthat el a tanulókhoz. A nyelvtanár a közvetítő láncszem, az üzenet címzettje azonban a magyar tanuló, aki ezzel az üzenettel, s tanára fejlesztő tevékenysége, magatartása nyomán elsajátítja a francia kultúra azon értékeit, amelyek sikeresen igazíthatják el a nemzetközi kommunikációban, de leginkább a saját létezés-módjában.

A programcsomag elemei – mint eszközök – „jelképeket” hordoznak, melyek „erdején visz az ember útja s a vendéget szemük barátként figyeli”. Segítségükkel „ahogy a távoli visszhangok egyberingnak valami titkos és mély egység tengerén”, talán egyszer létrejöhet a correspondances, s egymásba csendülhetnek a kapcsolatok.

Nem idealista vágy ez? – kérdezheti valaki. Válaszunk: de igen, az. S egyben munkahipotézisünk legbensőbb tétele, amit programunkkal együtt, a francia nyelvet tanító pedagógusoknak ajánlunk.

Az ÉKP francia nyelvi programja (Az alkalmazás általános módszertani szempontjai)

A program előzménye – a felhasználók köre

A correspondances középhaladó program előzménye a kezdő-alapozó Téléphant-Élévision elnevezésű program. Ha a kezdő-alapozó program tanítása az általunk javasolt 6 éves korban (első osztály) kezdődött és a javasolt tanításszervezési és módszertani feltételek szerint működött, akkor az alapozó szakasz 9 éves korban (negyedik osztály) lezártnak tekinthető. (Így az alapozó szakasz 210-250 foglalkozási órát jelent.) Ebben az esetben a középhaladó programot 10 éves korban (5. osztály) vezethetjük be, tanítása 3-4 évre terjedhet ki. Amennyiben a kezdő program tanítása későbbi életkorban, vagy nem az általános (alapfokú) iskolában indult be, úgy a középhaladó program – értelem-szerűen – „idősebb” korosztály számára is felhasználható, például a kisközművelődésben vagy a középiskolában. Ekkor természetesen módosulnak – lerövidülhetnek – az időtényezők. Ha a középhaladó programot tíz évesnél idősebb tanulókkal kezdjük, vagy a programcsomagnak csak egyes elemeit használjuk fel, akkor érdemes megismerni az előző programrészeket, mert így a tanítás menetét – a tanulási folyamatosság biztosítása érdekében – az előzményekhez „igazíthatjuk”.

Mi volt a közvetlen előzmény, a kezdő-alapozó program utolsó szakaszának tananyaga? Itt most – összefoglalóan – a hangsúlyos tevékenység- és ismeretköröket említjük meg:

a) Tematikus beszédfejlesztés folyt, ami azt jelenti, hogy – a dalok, mondókák, játékok mellett azok szókincsére, nyelvi szerkezetére alapozva – a mindennapi beszéd témák rendszerezett feldolgozása került előtérbe. A munkához feladatgyűjtemény és munkafüzet állt rendelkezésre.

b) Az olvasás pontosságát és minőségét – az Olvasás munkafüzet szövegein keresztül – fejlesztve felerősödött a néma olvasás, a szövegértés és a szövegfeldolgozás.

c) Az Írás-helyesírás munkafüzet felhasználásával – a másolás, a diktálás utáni írás mellett – a tanulók eljutottak az írásbeli szövegalkotásig.

d) Nagyobb teret kapott a nyelvtan: a nyelvtani műveletek gyakorlása, a nyelvtani jelenségek megfigyelése és néhány ismeret megtanulása. Ehhez a tanulók a Nyelvtan munkafüzetet használták fel.

e) A civilizációs ismeretek tanulása során folyamatosá vált a magyar-francia kapcsolatokra vonatkozó hírek gyűjtése, nagyobb hangsúlyt kapott a francianyelvűség. Ehhez – a már említett munkafüzeteken kívül – a 3. sz. Feladatgyűjtemény kínált sok feladatot.

A kezdő-alapozó program befejezésekor a teljesítményeket a nyelvtanító – a tanulóknak és szüleiknek szóló – Követelményrendszerben összegezi, a tanulói tudás annak alapján nyomon követhető. Ekkorra megtörténik a nyelvi képességek megalapozása.

A várható eredmények

A középhaladó program 10-14 éves gyerekek számára készült. Kezdő-alapozó előzményére építve, leginkább az általános iskola felső tagozatán, a kisgimnáziumban és a középiskola 1. osztályában ajánljuk. Alkalmazható más programok kiegészítő részeként, életkortól függetlenül, a hagyományos iskolai keretek között, a szakköri, fakultatív foglalkozásokon és a nyelvi tagozatos osztályokban.

A középhaladó program bevezetésekor várható tanulói tudás a következőképpen foglalható össze:

- megbízható beszédértés, pontos reprodukálás, bizonyos fokú (kezdődő) jártasság a szóbeli szövegalkotásban a tanult témakörökben;
- ismert szöveg folyamatos hangos olvasása, ismeretlen szöveg lassú dekódolása, rövid terjedelmű írott szöveg adott szempontok szerinti, önálló feldolgozása;
- pontos szövegmásolás, diktálás utáni írás – ismert szövegen – fokozatosan kevesebb hibával, kezdődő írásbeli szövegalkotás: szöveg szerkezeti változtatása, nyelvi egységekből, megadott szempontok szerint, szöveg összeállítása, tanult témakörben;
- viszonylag nagy szókincs, sok dal, mondóka, vers, szöveg elmondása (eléneklése) emlékezetből;
- fogékonyság, önállóság a francia nyelvű kultúra befogadásában;
- gyors, pontos auditív észlelés, jó memória, rugalmas gondolkodás, találékonyság;
- a nem nyelvi jelek megértése és kifejező megjelenítése;
- beállítódás a feladatvégzésre, fokozatos önállóság és rendszeresség a tanulásban, egyre jobban működő tanulási szokások, technikák, módszerek.

A programcsomag felépítése, tartalma

a) A programcsomag felépítése és az egyes anyagok szerkezete hasonlít a kezdő programhoz, de néhány új elem is megjelenik benne:

1. tanterv;
2. munkafüzet (Je parle...) a Mindennapi beszéd témák feldolgozásához;
3. munkafüzet az Írás-helyes-szövegfeldolgozás tanulásához (J'écris...)
4. munkafüzet az Irodalom tanulásához (Je lis...);
5. munkatankönyv a Nyelvtan tanulásához (J'apprends la grammaire);
6. szöveggyűjtemény feladatokkal a civilizációs ismeretek tanulásához (A la découverte de la civilisation française);
7. dalok gyűjteménye (Je chante...);
8. hangkazetta (francia sanzonokkal);
9. pedagógiai útmutató.

Az alábbiakban röviden bemutatjuk a programcsomag elemeit:

A *Tanterv* tartalmazza a tanítás célkitűzéseit, a tananyagot, a követelményeket, a tevékenységek indításnak rendjét, a felhasználható taneszközök listáját. A tananyag – három haladási szakaszra bontva – megadja a felmenő rendszerben bővülő, illetve mélyülő tevékenységeket és ismereteket. A *Követelményrendszer* három szintre bontva jelzi az elsajátítandó tevékenységek mennyiségét és minőségét.

A *Munkafüzet a Mindennapi beszéd témák feldolgozásához* (Je parle) tizenkét témakörből és a kapcsolódó gyakorlatokból áll. Új feladatsorokkal visszatérnek már ismert témák, és megjelennek új témák is. Új szempontú gyakorlatok segítségével lehetővé válik a szókincs bővítése, új nyelvi szerkezetek elsajátítása, valamint a szóbeli és az írásbeli képességek magasabb szintre emelése.

Az *Írás munkafüzet* (J'écris...) sok műfajjal ismerteti meg a tanulókat, akik a gyakorlatok végzése során elsajátítják ezen műfajok (levél, reklám, apróhirdetés stb.) alkalmazásának módját, de fejleszthető a helyesírás, a szövegelemzés és az írásbeli szövegalkotás is. A munkafüzet jelentősen bővíti a szókincset.

Az *Irodalom munkafüzet* (Je lis...) a francia irodalom javából válogat. Különböző műveket – verset, regényt, drámát -, szerzőket, korszakokat, stílusokat mutat be. Az anyag feldolgozása során a tanulók műelemzési ismereteket is tanulnak, de mód nyílik a kifejező olvasás, az emlékezet, a szókincs, az előadás-önkifejezés, a fordítás fejlesztésére.

A *Nyelvtan munkatankönyv* (J'apprends la grammaire) a tanulók nyelvi anyagából, szókincséből kiindulva, egy-egy nyelvtani ismeretet igyekszik példákon gyakoroltatva elmélyíteni. Szabályok, törvényszerűségek feltárása nyomán a tanuló nyelvtani ismereteket tanul meg. A könyv átfogja a francia grammatika teljes rendszerét.

A *Civilizációs ismereteket tartalmazó munkafüzet* (A la découverte de la civilisation française) a francia nyelvű civilizáció különböző oldalait érinti. A földrajzi, a gazdasági, a történelmi, a politikai, a szociális területről, eredeti szövegekből összeállított témakörök, a kapcsolódó gyakorlatsorokkal együtt alkalmasak a szókincs bővítésére, a szövegfeldolgozásra, a problémaelemzésre.

A *Dalgyűjtemény* (Je chante...) a hozzá tartozó hangkazettával bevezeti a tanulót a francia sanzon zenei és témavilágába. A több műfajú gyűjtemény, a motiváció mellett, fejleszti a beszédhallást és -értést, bővíti a szókincset. A tematikus csoportosítást a beszéd, illetve az írott szöveg feldolgozását segítve, gyakorlatok követik. A szöveggyűjtemény a francia civilizáció egyfajta arculatát hozza közel a magyar tanulóhoz.

A *pedagógiai útmutató* elsősorban a nyelvtanítónak szól. Tartalmazza a program tanítására vonatkozó elképzeléseket, a taneszközök leírását, a javasolt metodikai eljárásokat, mellékletében sok, a tanításhoz szükséges háttérismeretet találunk. Megismerése a tanulóknak és a szüleiknek egyaránt célszerű és hasznos lehet.

Feltétlen szükséges felhasználni a kezdő program néhány taneszközét is. Ezek: Feladatgyűjtemény 1., 2., 3., Tárgyképek, Szókép-kártyák.

b/A program tematikájának jellemző vonásai:

A tematika:

– szélesre nyit, gazdag, a közvetítendő értékek mentén szerveződött, érinti a földrajz, a történelem, a művészet, a politika, az irodalom, a tudomány, a gazdaság, a szociális és a mindennapi élet területét;

– kapcsolódik az érték közvetítő és képességfejlesztő program (KP) tematikarendszeréhez;

– szókészlete gazdag, érdekes, funkcionális ismereteket hordoz.

A témák, szövegek jellege:

Az egyes témák, szövegek kiválasztásakor – a fentebb említett szempontok mellett – igyekeztünk figyelembe venni az „életkori sajátosságokat” is, noha ez az életkor-pedagógiában mindig is vitatott kérdésnek számított. Hiszen azon kívül, hogy nehéz „eltalálni” az adott életkor szintjét (minden gyereknek más az előműveltsége, az érdeklődése), számolni kell – esetünkben is – a szerzők fejlesztési-nevelési szándékú döntésével. Éppen ezért nálunk a témaválasztás meghatározó szempontjai, hogy egyetemes értékű, hasznos példákat állítsunk és több korosztályhoz szóljunk. A hazai iskolai tananyagrendszer jelentősen átalakult, s miként az iskolán kívüli gazdag műveltségforrások is, az egyetemes – benne az európai – kultúra felé „mozdult el”. Végül mi is azonosulunk azzal a filozófiai antropológiai felfogással, melyet *Níri Tamás* nyomán az ÉKP közvetít: „A gyermek ember.”

Ezek alapján leírhatjuk, hogy a témák, szövegek:

– motiválnak: érdekesek, tanulságosak, problémamegoldást, tehát munkát jelentenek;

– olvasási, megismerési élményt adnak;

– sokféle üzenetet közvetítenek;

– műfajilag változatosak;

– sok „klasszikusnak” számító szerzővel és művel ismeretnek meg;

– alkalmasak előadásra (ismeretterjesztés, dramatizálás);

– alkalmat adnak egy másik kultúra felfedezésére, valamint annak a miénkkel való összehasonlítására, így az identitás, az önismeret: az énkép-nemzetkép-nemzettudat-európaiság-tudat alakítására;

- többféle nyelvi (írott, beszélt, szimbólumok) kódot hordoznak;
- sok ismeretlen szót, kifejezést és sokféle eredeti dokumentumot (táblák, jegyek, reklámok, nyomtatványok stb.) tartalmaznak; ezek feldolgozása, elemzése, „megfejtése” lehetőséget ad a tanulók önművelésére, a kutatómunkájára.

Az egyes témák, szövegek megjelenési formái, „hordozói” – a legjellemzőbb taneszközök megjelölésével:

- didaktikus szövegek (Mindennapi témák munkafüzete, Nyelvtan munkatankönyv);
- ismeretterjesztő szövegek (Civilizációs és Írás munkafüzete);
- szépirodalmi szövegek: vers, regény- és drámarészlet (Irodalom munkafüzete);
- tájékoztató, publicisztikai szövegek (Írás munkafüzete);
- eredeti dokumentumok (Írás munkafüzete és Mindennapi témák munkafüzete);
- dalszövegek (Dalgyűjtemény);
- tudományos szöveg (Civilizációs, Irodalom munkafüzete, Nyelvtan tankönyv).

A témakörök, témák elrendezése a taneszközökben:

1. A tanításra, illetve a közvetítésre kiválasztott és összeállított anyag az előzőekben ismeretett taneszközökben jelenik meg. A programcsomag egészével dolgozó tanuló – szándékaink szerint – a teljesnek szánt tematikával, valamennyi témakörrel találkozik.

2. Egy-egy taneszköz átfogja a jellegének megfelelő témákat, hangsúlyozva a tananyag egy-egy részét, illetve jelezve annak tanítási irányait. Így a gondolatilag és didaktikailag összeállított témafüzér önmagában is egységes egész, az azt megjelenítő taneszköz, kiegészítő segédletként, felhasználható más évfolyamokon, illetve más iskola-típusok más programjaihoz.

3. Valamennyi taneszköz – néhány gyakorlat erejéig – nyit a másik taneszköz anyaga felé. Így a tanulóra – a kívánt tanulásiirányítással! – integrált tematikus rendszer hat, lehetővé téve és segítve a szinkronikus szempontú tanulást.

4. A tananyag és a taneszközök anyagának elrendezése figyelembe veszi a kezdő-alapozó program (Téléphant-Élévision) tevékenységosztályainak és témaköreinek rendszerét. Például a mindennapi beszéd gyakorlását segítő munkafüzete témáival a tanuló rövidebb, egyszerűbb formában részben korábban is már találkozott. De mellettük új témák is megjelennek. Tehát egy lassan, körkörösén bővülő és elágazó szerkezetéről és tevékenységi folyamatrendszeréről van szó, amikor is fokozatosan növekszik a terjedelem, bővül a szóincs, s újabb, árnyaltabb – az előzőkhöz képest: nehezebb – nyelvi szerkezetek jelennek meg. Mindezek tanítását segíti egy másik „ágon”, a tevékenység-főosztályá „előlépett” nyelvtanítás során végzendő munka.

5. Új tevékenység-főosztály még: az Irodalomtanítás, de jelentősen bővült – és francia nyelvre „hangolódott” – a Civilizációs ismeretek és az Írástanítás.

Szinte minden magasabb szinten megjelenő tananyagrésznek, feladatnak van valami – erősebb, gyengébb – előzménye, amely a képességek szintjén „lehívható”, legalábbis meg lehet találni hozzá a kapcsolódást. Ez a kapcsolódási pont lehet: téma, nyelvi szerkezet, ismeretelem, fogalomnév. Például a kezdő programban a tanuló találkozott néhány francia író nevével és műveik címével, ebben a programban előkerül a műből egy részlet, s a feldolgozás nyomán a teljes mű, a szerzőről, a korról, a megértésükhöz szükséges szellemi irányzatokról szóló háttérismeretekkel. Korábban a tanuló megtanult néhány verset, most – több, tartalmában, formájában nehezebb verssel – még inkább kiszélesedik a francia költészet horizontja.

A tanítás célja

Az elérendő célokat nagyon részletesen leírtuk a tantervben, itt – a program tartalmának és taneszközeinek ismeretete után – összefoglalóan utalunk azokra. Az értékek közvetítése és a képességek fejlesztése terén a lehetőségek és a szándékok

- gondolkodási képességekre;
- a nyelvi, nyelvhasználati és a kommunikációs képességekre;
- a szóbeli és az írásbeli kifejezésre,
- a francia nyelvi kultúra befogadására; ezen belül
- francia szerzők műveinek, ismeretterjesztő anyagok megismerésére, s általuk az olvasási ízlés és a tájékozottság formálására;

– a kommunikációs kultúrára, olyan képességek fejlesztésére, mint a beszámolás, az elemzés, a véleményformálás, a vita, az előadóképesség, a társas helyzetben való problémaállító és -megoldásra törekvő magatartás;

– a műveltség, az esztétikai és az erkölcsi érzék alakítására;

– a tanulási, az önképző-önművelői szokásokra és technikákra;

– a játékoság és a vidámság megőrzésére, valamint

- francia dalok meghallgatására, megértésére, befogadására és reprodukálására irányulnak.

Reményeink szerint a teljes programcsomag feldolgozása szép és gazdag világ felé viszi a tanulót miközben épít a korábban megszerzett képességekre, ismeretekre, fokozatosan újabb és újabb élményt adó nehézségeket állít fel. A programcsomag adhatja a tanulónak a „kulcsot” melynek segítségével megismerheti a világot, elboldogulhat benne, s teremtve alakíthat rajta. E célok megvalósítását hivatottak segíteni az egyes tevékenységek tanításának részletes leírását is tartalmazó, következő fejezetekben olvasható módszertani javaslatok.

A program tanításának metodikai értelmezése

A középhasadó programban is a különböző tevékenységeket helyezzük középpontba, és viszonylag sok tevékenységet 'futtatunk' még egyetlen tanórán belül is. Az ismereteket az egyes tevékenységek hordozzák, melyek az ezekből következő gyakorlatok végzése során kerül sor az ismeretek tanulására, rögzítésére, rendszerezésére. A folyamatrendszer jellegéről már az előzőekben már kifejtettük elgondolásunkat, így metodikai nézőpontból közelítjük meg.

Ha a kezdő-alapozó programot hatéves kortól indítjuk, a középhasadó szakasz megkezdése 9-10 éves korú tanulókat feltételez. Későbbi életkorban történő alkalmazás esetén, idősebb gyerekek is tanulhatnak, de minden esetben számolni kell a tanuló személyiségével. A kezdő program tanítása során a hangsúly az auditivitáson és a vizualitáson van. A dalok, a mondókák, a párbeszédgyakorlatok gyakoroltatásával kialakulnak – előbb – a globális értés feltételei, majd – az analitikus és a szintetikus módszer alkalmazásával, az adott anyag rész alkotóelemeinek és egymáshoz való viszonyának feltárásával – az „új” egész felépítésének, a szövegalkotásnak lehetőségei. A középhasadó program a beszédfejlesztésben „megtartja” ezeket az eljárásokat, emellett azonban nagyobb teret kap az írott szöveg feldolgozása. Ekkor már hangsúlyosan megjelenik a kognitívumok tanítása és a szövegelemzés is. Mindez lehetőséget ad az önálló tanulói munkára, az ismeretszerzésre, a folyamatos tanulásra, a feldolgozott, létrehozott produktumok szóbeli felhasználására. Az eddigi „célként fejlesztett” képességek a további ismeretszerzés eszközeivé válnak, mód nyílik a témák gazdagabb, mélyebb megközelítésére: a gondolatok feltárására, a stílus választékosabbá válására. Amikor a tanulók már birtokában vannak bizonyos írásbeli kifejezőképességnek a tanítási-tanulási folyamatot átvezethetjük a beszélt nyelvhez. (Ez természetesen fordítva is érvényes és szükséges.) Mindez azért is lehetséges – s annál inkább éljünk ezzel a módszerrel -, mert a középhasadó szinten kevésbé lineáris a fejlesztés menete, a folyamatok összetettebbek: a tevékenység-főosztályok és azok elemei – a leírás szintjén – jobban integrálódnak, s jobban integrálhatók a gyakorlatban is.

Javasolt tanítási-tanulási módszerek

(munkáltatás, tanulói cselekvés, utánzás, tanulói felfedezés)

Biztosítsunk lehetőséget a konkrét tapasztalásra, s abból kiindulva mind nagyobb hangsúlyt helyezzünk az ismeretek és az összefüggések megtanítására, azaz a tanári magyarázatra.

Az ebből következő tevékenységek:

a)nyelvi szinten:

– beszélgetés, olvasás, írás (megértés-alkalmazás-alkotás);

– elemzés;

– átalakítás;

– szerkesztés;

– lexikai, nyelvtani, stilisztikai, műfaji ismeretek tanulása;

b) gondolati szinten: – üzenetek megfejtése;

- eszmék feltárása, értelmezése, rendszerezése;
- üzenetek összeállítása, alkotása;
- c) a tanulói önképzés-önművelés terén:
 - munkamódszerek kialakítása;
 - bevezetés a könyvtári kutatómunkába:
 - adatgyűjtés-feldolgozás (rendszerezés, elemzés-értelmezés);
 - szótárak, szakkönyvek használata;
 - előadás megtartása, publikálás.

A középhaladó szinten is biztosítani kell a játékosságot, a mozgást. A feldolgozott anyagrészek után – vagy a feldolgozás különböző fázisaiban – alkalmazzuk a szerepjátékot vagy a dramatikus játékot. Például a mindennapi beszéd gyakorlása során: jegyváltás a metróban, átszállási helyzet, úti program megbeszélése utazási irodában stb.; a civilizációs ismeretek tanítása során: idegenvezetés, turistaút bemutatása stb.; az irodalmi anyag feldolgozása során: versmondás, jelenet előadása stb.; a daltanítás során: egyéni és kóruséneklés, hangszeres előadás stb. Rendszeresen teremtsünk versenyhelyzetet. Ez lehet:

– nyelvi-nyelvhasználati-didaktikus-kommunikációs játék, aminek a kezdő programban komoly előzménye van: ott sokféle játékot ismeretettünk azok feldolgozási módjával együtt;

- nyelvi-nyelvhasználati verseny, például: vers- és prózamondás;
- előadás, például: ki mit tud franciául a „franciáról”.

Az előadások, a versenyek rendezési formái:

- a) osztálykeretben;
- b) évfolyami és iskolai keretben;
- c) a franciát tanulók körében;
- d) más nyelvet tanulóknak;
- e) nyilvános előadás (külsős" vendégeknek).

A versenyek, előadások megszervezésére tanítsuk meg a gyerekeket, és hagyjuk őket önállóan is dolgozni. Teremtsük meg a francia nyelvű programok iskolai hagyományát!

A tanulószervezés során alkalmazzuk az egyéni, a páros, a csoportos és a frontális formákat. Erről az adott feladat, továbbá annak céljai, valamint az aktuális körülmények ismeretében dönthetünk. A tananyag egyes részei rugalmasan illeszthetők a tanulók haladási szintjéhez. Ha a nyelvtanár nem „tanévekben” gondolkodik, akkor a programot, annak működését a tanulói képességekhez igazíthatja. Az ismeretek tanulása közben, az írott szöveg 'térnyerésekor" hajlamosak vagyunk csak a nyomtatott taneszközt használni. Ez elszürkíti a tanítást, s előbb-utóbb rontja a motivációt. Programunkhoz – nyomós anyagi okok miatt – nem készültek hangkazetták. (Kivéve a dalgyűjteményt.) Felhasználható eszközök:

- a) a beszédfejlesztéshez: a kezdő programhoz készült hangkazetta és a tárgyképek;
- b) a helyesírás, a nyelvtan gyakorlásához: a kezdő programhoz készült szóképkártyagyűjtemény.

De alkalmazni lehet más programokhoz készült, eredeti, a jelen tananyaghoz illeszkedő hang- és szemléltető anyagot is (például az Entrée libre videóanyagát). Hasznosan bővíthető az eszköz- és softvertár oly módon, ha a tanulói teljesítményeket hangkazettára, videokazettára, számítógépre vesszük fel. A felvételek – előzetes tervezése, illetve kidolgozás után – a tanulókkal együtt készüljenek. Az anyag archiválható, s később felhasználható gyakorlásra és a teljesítmények elemzésére. A metodikai értelmezést, általános módszertani javaslatainkat – és kérésünket! – a következők nyomtatékosításával zárjuk: a középhaladó program nem zár ki más programokat, taneszközöket. Sőt, ezek használatát üvözzöljük, alkalmazhatóságukat a tantervben is jeleztük. Kívánatos és célszerű ezeket a tantervnek és a preferált módszereknek megfelelően alkalmazni.

Az anyanyelv használata

Már a Téléphant-Élévision alapozó program kezdő szakaszának értelmezésekor azt javasoltuk, hogy teremtsünk minél aktívabb francia nyelvű beszédhelyzeteket, biztosí-

tsunk minél erősebb francia nyelvű hatásrendszerrel. A nyelvi képességek fejlődésével folytatni, illetve erősíteni kell. Ám az a véleményünk, hogy az anyanyelv használata magyar nyelvi közegben kikerülhetetlen, sőt bizonyos pontokon szükséges. A francianyelvűség elsőbbsége mellett – az anyanyelv használatát – a szükséges mértékben – javasoljuk:

- a feladatok értelmezésére, a tanulási problémák megoldására;
- egy-egy tevékenység és ismeret tanításakor a mélyebb összefüggések magyarázatához, így elsősorban a nyelvtan, az irodalom, a civilizációs ismeretek és a szókészlet tanításakor;
- a tanulói tevékenység és teljesítmény elemzésekor;
- a tolmácsolás-fordítás gyakorlása során.

A tanító szerepe és feladata

Egy program célkitűzései – bármilyen is a tananyag és annak elrendezése, bármilyen jók is a taneszközök – a javasolt módszerek működtetésével is a nyelvet tanító pedagógus szakmai kompetenciájának, személyiségének segítségével valósíthatók meg. Programunk esetében, az előző fejezetben leírt szándékokat elősegíti a tudatos, diagnosztizálásra és problémamegoldásra képes tanulásirányítás; a tevékenységek közötti – az útmutatóban több helyen is jelzett – integrációs lehetőségek kihasználása; az anyanyelvi program megismerése, illetve az anyanyelvet tanítóval történő rendszeres konzultáció; a kezdő-alapozó francia nyelvi program ismerete.

A nyelvtanár a tevékenységek tervezője, szervezője, irányítója és értékelője, a kommunikatív helyzetekben a tanulók tapasztaltabb, felelős partnere. Vállalkozzék – és legyen képes – a helyzetek kínálta (és megkívánta) szerepek végzésére (eljátszására). Tudjon – az egyébként hamar rögzülő – hagyományos tanítói szerepeken változtatni. Törekedjen pontos, egyszerű magyarázatokra. Feladatadása legyen rövid, érthető, a játékszabályokat mindig ismerettesse és ügyeljen azok betartására (ami persze órá is értendő). Ne deklarálja, hanem úgy fogja fel a tanítást, mint segítséget, mind példaadást: magatartásból, a tanulmányozott és önnön eszméin átgondolt és rendszerezett ismeretközvetítésből. Miközben a tanulói tevékenység komoly irányítója, használja ki a humor forrásait is. Amikor számítunk a nyelvtanárok szakmai közreműködésére, tudására, a program értelmezésével, az egyes tevékenységfajták tanításának leírásával a tanítás eredményességét kívánjuk elősegíteni. Mindezen túl – mivel programunk számos új tevékenységet és ismeretet tartalmaz (irodalom, civilizációtörténet stb.) – a nyelvtanárnak folyamatosan bővíteni kell az ismereteit. Gondolunk itt a nyelvhasználati képességekre, a módszertani ismeretekre, de szükség van különböző diszciplínák háttérismereteire, például filozófiai antropológiára, morálfilozófiára, szociálpszichológiára, irodalom-, kommunikáció-, civilizációelméletre, irodalom- és civilizációtörténetre (magyar-frankofon viszonylatban), kutatásmetodikára, alkotáselméletre, és még tovább is sorolhatnánk. Programunk tematikája, céljai, metodikája óhatatlanul ebbe az irányba viszi a pedagógust; a megadott és felhasznált szakirodalom is jelzi ezeket az irányokat. Reméljük, hogy emiatt nem fordul el a programtól a nyelvtanár, hiszen hozzásegíti őt a szükséges és kikerülhetetlen felismeréshez: a közoktatásban folyó nyelvtanításnak meg kell felelnie a századforduló kihívásainak.

A tanulói teljesítmények értékelése, a követelményrendszer értelmezése

Az értékelésről vallott elképzeléseinket részletesen ismertettük az alapozó programhoz készült pedagógiai útmutatókban. Ezen elveket és eljárásokat – a középhaladó program tanításakor is érvényesnek tartva – az alábbiakban foglaljuk össze.

A követelményrendszer szerkezete hasonló a kezdő programbéli előzményéhez. Tartalmában figyelembe veszi azt, épít a kezdő program soránélért tudásra. A „kimenetnél” a tanítás-tanulás tervezett eredménye igazodik a NAT követelményeihez, de figyelembe vettük az állami nyelvvizsga követelményeit is. Így a tanuló – célzatos „rákészüléssel” – képes lesz teljesíteni – ha szüksége van rá – a nyelvvizsga alap- vagy középfokát. Az ehhez vezető út elején, a középhaladó program első tanulási szakaszát lezárandó, három szinten valamennyi tevékenységblokkban felsoroltuk a követelményeket. Ennek mintá-

jára, később – az aktuális nyelvvizsga követelményeit is figyelembe véve – a tanítás-tanulás gyakorlatában kidolgozhatók a következő haladási szakaszok mennyiségben és minőségben megemelt szintjei. Ezek megtervezését a gyakorlatban a nyelvtanárra bízjuk. Ez a szándékunk az érdemjegyekkel történő osztályozással is. Ugyanis az a véleményünk, hogy mi a program felmenő rendszerben megállapított szintjeivel, valamint az országos „trendek” jelzésével „megtettük a magunkét”, a nyelvtanárt nem hagytuk magára. A többi az adott oktatási körülmények között dolgozó pedagógus alkotó tevékenységére van bízva. Az értékelés helye és ideje változó lehet:

- a) tanórán belül egy-egy tevékenység lezárása után;
- b) a tanóra végén több tevékenység alapján;
- c) a hét végén a heti teljesítmény összegezése, amiről a szülő is tájékoztatást nyer;
- d) a hónap végén átfogó, szülői tájékoztatással;
- e) a félév, illetve
- f) a tanév végén átfogó-összegző-lezáró jelleggel.

Ehhez a következő tanácsokat adjuk:

– A teljesítmények elemzése előzze meg az értékelést, az elemzésbe vonjuk be a tanulókat is.

– A megfogalmazások legyenek konkrétak, szakszerűek. (Például: „Az ajakartikulációd még nem egészen jó” – a „Jobban nyisd ki a szád!” helyett.)

– Kisebb anyagrészekként többször, rendszeresen végezzünk felméréseket. A teljesítményt pontozzuk. Ennek felételei: a pontozás mikéntjét, illetve az egyes szinteket ismertessük a tanulókkal a feladatvégzést megelőzően.

– Az értékelés hangneme legyen bátorító, ne tekintsük egyetlen mindenható eszközként a mért eredményt. A teljesítményeket – viszonyítva a tanuló saját előző, továbbá a többi tanuló és standard mérések eredményeihez – kezeljük irányadó mérceként, a személyiség több dimenzióját vegyük figyelembe (pl.: akaratot, sajátos tanulói nehézséget).

– A tanév végén a tanulónak és a szülőnek egyaránt szóló követelményrendszerben részletesen tüntessük fel az elért képességszinteket.

– Időről-időre, egy-egy nagyobb tanulási szakasz lezárásakor teremtsünk vizsgahelyzetet. Ennek, az eredmények mérésén túl – nevelő szándékkal – „szoktató” jellege is van.

A tanítás szervezése az iskolában és a különböző tevékenységfajták indítása az egyes tanévek folyamán

Korábban már jeleztük, hogy alternatív programunk más-más életkorban, illetve többféle iskolatípusban is felhasználható. A tanításra fordítható óraszámok mennyiségét az adott helyszín lehetőségei, céljai határozzák meg. Javasolt órakereteket azonban közléstünk. Ha alaphelyzetnek fogadjuk el a Téléphant-Élévision kezdő-alapozó program 6 éves korban (1. osztály) történő beindítását, akkor e program megkezdésekor a 9-10 éves gyerekek már három-négy éve tanulnak a franciát az alsófokú iskolában. Ebben az esetben a heti foglalkozások optimális változatai a következők:

- a) 3 tanóra (minimum változat!);
- b) 3 tanóra és 1x20 perc;
- c) 3 tanóra és 2x20 perc;
- d) 4 tanóra;
- e) minden nap egy-egy foglalkozás;

f) kisgimnáziumban, tagozatos jellegű iskolában teljes tanítási órák tarthatók, adott esetben egy napon két foglalkozás is elképzelhető. (Bármelyik életkorban vagy iskolatípusban az olvasás és az írás tanítására teljes órák szükségesek.)

A középfaladó program első haladási szakaszában a főbb tevékenységek indítását a következőképpen javasoljuk:

- a) szeptembertől:

– az előző program (tanév) anyagának ismétlése, a nyári szünetre adott feladatok ellenőrzése;

- a kezdő programból „elmaradt” feladatok, anyagrészek pótlása;

- a nyelvi-didaktikus játékok;
- a dalok gyakorlása, illetve új dalok tanulása;
- b) októbertől: a tantervi tevékenységek folytatása, illetve indítása:
 - beszédfejlesztés;
 - helyes ejtés;
 - olvasás;
 - írás-helyesírás;
 - a nyelvtani műveletek gyakorlása;
 - tolmácsolás-fordítás;
 - civilizációs ismeretek tanítása;
 - önművelés;
 - daltanítás.

Tehát szinte valamennyi főtevékenység indítható az első haladási szakaszban. A két „nehezebb fajsúlyú” főtevékenység, a nyelvtan és az irodalom tanítása megkezdhető résztevékenységeivel az első haladási szakaszban, a nyelvtan második, az irodalom pedig a harmadik szakasztól.

E kérdésben pontos útbaigazítást kap a nyelvtanár a tanterv Tevékenységek indításának időrendje és tanításuk hangsúlyos pontjai című fejezetéből. A nyelvi tevékenységek indításának, illetve összekapcsolásának több alapfeltétele ismeretes. A képzésben folyamatosan, központi szerepe van a beszédértés-beszéd fejlesztésének. Az olvasás gyakorlása a megbízható beszédhallásra, a szóbeli reprodukálásra építhető. Az olvasás gyakorlása, az előbbi két területen elsajátított képességek az írás és a helyesírás tanításának a feltételei. Mindezek viszont alapjai a nyelvtanulásnak, az ismeretlen szóbeli és írásbeli szövegek feldolgozásának, valamint a szövegalkotásnak. Figyelembe kell venni a tanulók adott pszichikai-fizikai állapotát is. Ne tervezzük tehát valamely tevékenység- és ismeretkör egy bizonyos periódusban történő „megtanítását”, a „leckék fordítását”, az „anyag átvételét”. Mint azt többször jeleztük: egyszerre több tevékenység, téma „fut” – a feltételek például az órakeretek is változóak – így egy tevékenységet illetve valamely ismeret tanítását, a kapcsolódó taneszközzel, adott időben megkezdhetjük, és egy választott szempont alapján dolgozunk vele. Például az irodalmi taneszköz anyagát, vagy annak bizonyos részét -egy bizonyos szakaszban – az olvasás gyakorlására és a szótározásra használjuk fel. Később, visszatérve az anyagra (témára), következhet a mélyebb szövegfeldolgozás vagy a fordítás, vagy a műfaji és az irodalomtörténeti ismeretek tanítása. Ekként járhatunk el a civilizációs ismeretek vagy a nyelvtan tanításakor is. S ne feledkezzünk meg a tanulók aktuális érettségi, „befogadói” állapotáról, valamint a még számításba jöhető taneszközök „bevetési” lehetőségeiről sem! Tehát röviden: az egyes főtevékenységek tanítási-tanulási folyamatában – a tevékenységek, az ismeretek fokozatos bővítésével és elmélyítésével, az elsajátított tanulói képességekkel arányosan – mind nagyobb tér és lehetőség nyílik az adott tanítási-tanulási időkeretben. Amennyiben a programot vagy annak egyes taneszközeit más tanítási-tanulási folyamatban, más életkorban és iskolatípusban alkalmazzák, akkor természetesen a pedagógus szakmai döntései alapján módosul a tevékenységek beindítása, s időbeni folyamatuk.

Az egyes tevékenységfajták folyamatával azok „illeszkedésével”, illetve „illesztésével” kapcsolatban a Pedagógiai útmutató több fejezetében is bővebb magyarázatot találhat a programot alkalmazó pedagógus.

(folytatjuk)